
Sprawozdanie z konferencji "Losy i znaczenie dziedzictwa kulturowego po klasztorach skasowanych w Płocku oraz na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej"

Hereditas Monasteriorum 4, 473-475

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdania z konferencji organizowanych w ramach Projektu

Michał SKOCZYŃSKI

Instytut Historii

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Sprawozdanie z konferencji *Losy i znaczenie dziedzictwa kulturowego po klasztorach skasowanych w Płocku oraz na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej**

W dniach 5–7 VI 2014 r. odbyła się w Płocku konferencja naukowa *Losy i znaczenie dziedzictwa kulturowego po klasztorach skasowanych w Płocku oraz na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej*, zorganizowana w ramach projektu badawczego *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*. Przedsięwzięcie zostało zorganizowane przez Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, Towarzystwo Naukowe Płockie oraz Muzeum Diecezjalne w Płocku. W programie przewidziano 31 wystąpień referentów z Polski i Ukrainy, które zostały pogrupowane w siedem paneli: *Przed kasatą, Kasata, Badania i źródła, Książki i biblioteki, Pokasacyjne losy budowli i wyposażenia, Pokasacyjne losy zakonników i Po kasacie: próba oceny*. Ponadto ostatniego dnia konferencji jej uczestnicy zwiedzili obiekty pozostałe po skasowanych klasztorach na obszarze Płocka.

Obrady rozpoczęły się w czwartek, 5 VI 2014 r., o godz. 14.30, w Sali Konferencyjnej Muzeum Diecezjalnego w Płocku. Uczestników przywitani przedstawiciele organizatorów – Marek Derwich (kierownik Projektu, prezes Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii) oraz ks. Andrzej Milewski (dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Płocku).

Następnie Krzysztof Wiśniewski (Pułtusk) zainaugurował pierwszy panel konferencji (*Przed kasatą*), wygłaszając referat *Benedyktyni pułtusczy pod panowaniem pruskim 1795–1806*. Jacek Szpak (Katowice) przedstawił wyniki swoich badań nad *Sytuacją ekonomiczną klasztoru paulinów w Łęczeszczycach w latach 1795–1819*. Następnie Michał Skoczyński (Poznań) przybliżył uczestnikom konferencji schyłkowy okres funkcjonowania dominikańskiego klasztoru św. Mikołaja w Sochaczewie (lata 1795–1864). Jako ostatni w tej części obrad wystąpił Krzysztof Augustyniak (Olsztyn) z referatem *Zakonnicy a powstanie listopadowe w świetle zespołu Akta Władz Centralnych Powstania Listopadowego w AGAD*. Następnie rozpoczęła się krótka dyskusja na temat problemów metodycznych, m.in. potrzeby szacowania siły nabywczej pojawiających w źródłach jednostek pieniężnych.

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

Po krótkiej przerwie rozpoczęto kolejną część obrad pod zbiorczym tytułem *Kasata*. Jako pierwszy wystąpił o. Aleksander Sitnik OFM (Kraków) z referatem *Klasztory bernardynów skasowane na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej*. Następnie ks. Michał Grzybowski (Płock) omówił przebieg kasaty klasztorów w diecezji płockiej w roku 1864 i latach następnych. Kolejny referent, Andrzej Buczyło (Toruń), przedstawił kasatę klasztoru marianów w Skórcu w świetle archiwaliów z zespołu *Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego* ze zbiorów AGAD. Wystąpienie o. Rolanda Prejsa OFMCap (Lublin) dotyczyło odczuć i opinii świadków kasat klasztorów w 1864 r. na przykładzie czterech zachowanych relacji bernardynów ze zlikwidowanych domów zakonnych. Jako ostatni w tym panelu wystąpił Leszek Zygmunt (Ciechanów), który wygłosił referat *Kasata klasztoru misjonarzy św. Wincentego à Paulo w Mławie (1864) i losy majątku poklasztornego*. Dyskusja skoncentrowała się przede wszystkim wokół losu zabudowań pozostałych po kasatach klasztorów mazowieckich i ich wykorzystania na różnorodne cele pożytku publicznego. Zamknięcie dyskusji zwieńczyło również pierwszy dzień konferencji.

W piątek, 6 VI 2014 r., obrady wznowiono o godz. 9, w Sali obrad Towarzystwa Naukowego Płockiego. Dzień rozpoczęto referatami panelu *Badania i źródła*, który otworzyły dwa wystąpienia dotyczące realizacji prac związanych z projektem *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*. Najpierw Marek Derwich zarysował aktualny stan prac nad realizacją zadań Projektu, a następnie Piotr Piętkowski (Wrocław) przybliżył uczestnikom konferencji stopień zaawansowania prac nad bazami danych powstającymi w ramach Projektu i zaprezentował na kilku przykładach funkcjonowanie ich roboczej wersji. Kolejne dwa wystąpienia skoncentrowały się już na omówieniu zachowanej podstawy źródłowej do badań nad kasatami klasztorów mazowieckich. Najpierw ks. Dariusz Majewski (Płock) przedstawił *Archiwalia po skasowanych klasztorach płockich w Archiwum Diecezjalnym w Płocku*, a następnie o. Ireneusz Wysokiński (Kraków) zaprezentował *Źródła do dziejów dominikanek i dominikanów płockich w Archiwum Polskiej Prowincji dominikanów*. Dyskusja skupiła się więc wokół trzech tematów. Marek Derwich podkreślił, że zasadniczym celem Projektu jest badanie okoliczności i skutków kasat klasztornych, nie zaś dziejów klasztorów, wskazując na konsekwencje tego założenia, także dla rozłożenia akcentów w referatach przygotowywanych na konferencje organizowane w ramach Projektu. Dyskutanci rozważali ponadto, jakimi drogami mogły wędrować niektóre archiwalia poklasztorne pochodzące z Mazowsza, omówili także perspektywy dalszych poszukiwań materiałów związanych z tematyką Projektu w Archiwum Diecezjalnym w Płocku.

Kolejny panel, zatytułowany *Książki i biblioteki*, został otwarty referatem Kamili Kłudkiewicz (Poznań), która przedstawiła *Proces likwidacji biblioteki klasztornej pod zaborem pruskim na przykładzie kasat klasztorów franciszkanów w Grabowie, bernardynów w Kobulinie i reformatów w Woźnikach (oraz innych, wybranych klasztorów)*. Kolejne trzy referaty zostały poświęcone kolekcjom druków pochodzących z bibliotek skasowanych klasztorów i znajdujących się obecnie w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: dominikanów (Marianna Czupnik, Warszawa), norbertanek płockich (Maria Cubrzyńska-Leonarczyk, Warszawa) oraz kanoników regularnych św. Augustyna z Czerwińska (Elżbieta Bylinowa, Warszawa). Z kolei Irena Ciborowska-Rymarowicz (Kijów) przedstawiła referat *Księgozbiór ojców reformatów z Krzemieńca: losy historyczne i stare druki w zbiorach Biblioteki Narodowej Ukrainy im. W. Wernadskiego*. Uczestnikom konferencji udostępniono do wglądu tekst referatu *Zaginione inkunabuły z klasztorów płockich (na podstawie przedwojennej rejestracji K. Piekarskiego w Bibliotece Seminaryjnej w Płocku)* Michała Spandkowskiego (Warszawa). Po zakończeniu sesji wywiązała się burzliwa dyskusja nad metodami badań poklasztornych księgozbiorów. Według Marka Derwicha pierwszeństwo powinno mieć jak najszybsze ich wstępne opracowanie, tak, aby mogły zostać

wprowadzone do obiegu naukowego i kulturowego: przede wszystkim ustalenie proveniencji oraz zeskanowanie lub sfotografowanie i udostępnienie online strony tytułowej i strony, na której znajduje się zapis proveniencyjny, w dalszej kolejności opracowanie inwentarzy, a dopiero na końcu katalogów naukowych. Z kolei Elżbieta Bylinowa, Marianna Czapnik i Maria Cubrzyńska-Leonarczyk uważały, że pierwszeństwo należy dać gruntownemu zbadaniu każdego druku z danej kolekcji, zmierzając do stworzenia ich katalogów. Podniesiono także potrzebę większego zainteresowania się badaczy małymi księgozbiorami, należącymi do zlikwidowanych wraz z kasatą danego klasztoru jego dependencji, szkół czy szpitali.

Kolejny panel został poświęcony *Pokasacyjnym losom budowli i wyposażenia*. Jako pierwsza wystąpiła Małgorzata Koška (Warszawa) z referatem *Przejęcie zabudowań poklasztornych w Górze Kalwarii przez Komisję Rządową Wojny*. Następnie Tomasz Kowalski (Toruń) przedstawił *Losy kościoła i klasztoru benedyktynek w Sierpcu od ukazu kasacyjnego w 1864 r. do restytucji opactwa w 1947 r.* Kolejna referentka, Barbara Kalinowska (Ostrołęka), omówiła losy budynków i ruchomości skasowanego w 1864 r. klasztoru bernardynów w Ostrołęce. Podobną tematykę w odniesieniu do kościoła i opactwa norbertanek w Płocku poruszyli w kolejnych wystąpieniach Robert Kunkel (Warszawa), który omówił losy kościoła i jego wyposażenia, oraz ks. Stefan Cegłowski (Płock), który skupił się na zachowanym wyposażeniu ruchomym klasztoru. Jako ostatnia w tej sekcji wystąpiła Justyna Lijka (Malbork), która wygłosiła referat *Malbork-Śliwice-Biała Podlaska. Jeszcze raz w kwestii cudownego obrazu Matki Boskiej z kościoła zamkowego w Malborku*. Dyskusja skoncentrowała się na losach i stanie zachowania wyposażenia poklasztornego.

Przedostatni, bardzo krótki panel został poświęcony pokasacyjnym losom zakonników. O. Roland Prejs (Lublin) omówił *Losy zakonników franciszkańskich z Królestwa Polskiego po 1864 roku*, a Jolanta Sawicka-Jurek (Siedlce) wygłosiła referat *„Maryja ich tam wzywa...” Uwag kilka o losach i działalności pisarskiej o. Rafała Mazurkiewicza i o. Prokopa Leszczyńskiego*. Dyskusja skoncentrowała się głównie na przyczynach i okolicznościach podejmowania przez zakonników z kasowanych klasztorów decyzji o sekularyzacji, czyli rozwiązaniu ślubów zakonnych i przejściu do duchowieństwa diecezjalnego.

Ostatnia sekcja nosiła tytuł *Po kasacie: próba oceny*. Na wstępie Tomasz Gawlaczek (Wrocław) wygłosił referat *Losy klasztorów na Mazowszu w świetle polskiej prasy z XIX wieku*. Następnie Małgorzata Milecka i Ewa Widelska (Lublin) przedstawiły *Krajobraz kulturowy oo. Filipinów w Studziannie – zachowane i utracone dziedzictwo*. Z kolei Agnieszka Bartoszewicz (Warszawa) zaprezentowała *Zabudowania poklasztorne w obrazie kartograficznym Pułtusa XIX w.*, a Henryk Bartoszewicz (Warszawa) – *Miejsce klasztoru benedyktynek w Sierpcu i jego dóbr w obrazie kartograficznym miasta i okolicznych wsi w XVIII–XIX wieku*. Dyskusja dotyczyła przede wszystkim przydatności artykułów prasowych z epoki do badań nad kasatami klasztorów oraz okoliczności likwidacji domów zakonnych po carskim ukazie z roku 1864.

Obrady zamknął Marek Derwich, który podsumował ustalenia poszczególnych sekcji i zarysował potrzebę dalszych szczegółowych i systematycznych badań zarówno nad samymi okolicznościami kasat klasztorów mazowieckich, jak i nad ich konsekwencjami dla Kościoła katolickiego oraz lokalnych wspólnot Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej.

W sobotę, 7 VI 2014 r., podczas spaceru naukowego uczestnicy konferencji mieli okazję zwiedzić Płock i zobaczyć zachowane do dziś zabudowania poklasztorne, m.in. dawne klasztory dominikanów i reformatów, kolegium jezuickie oraz opactwo benedyktyńskie.

Zważywszy na różnorodność i wysoką wartość wygłoszonych referatów, z których wiele poruszało tematy dotąd niewystarczająco omówione w polskiej historiografii, należy z ciekawością oczekiwać tomu pokonferencyjnego. Ma on się ukazać w 2015 r.